

Владан Станковић

Институт за политичке студије, Београд

МАРКСИЗАМ И КАТОЛИЦИЗАМ – КАТОЛИЧКО ВИЂЕЊЕ МАРКСИЗМА

Сажетак

Научни рад који је пред нама бавиће се односом марксизма и католицизма. Предмет истраживања рада је нешто ужи, а истраживачки оквир се своди на: католичко виђење марксизма као друштве филозофије, идеологије и погледа на свет. Истраживање обухвата временски период од настанка марксизма као доктрине па све до данашњих дана, просторно оивичен нечим што би колоквијално именовали са „католичке земље“ (односно, на једно, глобално, „Католичко друштво“). Проблемска ситуација намеће потребу да се разсветли феномен марксизма из католичког ракурса, не само кроз укрштања и сучељавања: доктрине спрам филозофије, друштвеног учења спрам идеологије., него и конкретних политика на терену друштвених, економских и политичких укрштања. Стога истраживачко питање рада гласи: Какво је католичко сагледавање марксистичког феномена? Да бисмо добили одговоре на ово питање, необходимо је да поставимо извесне предпоставке које ће нам помоћи у добијању резултата. Полазна предпоставка је да су марксизам и католицизам два тоталитетна погледа на свет која настоје да пруже одговоре на већину земаљских (друштвених) питања. Ову основну примесу подкрепљују и неке споредне или посебне хипотезе: да су им есхатологије значајно супростављене; да је једна доктрина материјалистичка и дијабolistичка (марксизам), да је друга идеационистичка и монистичка (католицизам);

да обе имају претензије у пољу политичког, и слично... Из укрштених налаза добиће се резултати који ће указивати и на извесну симбиозу супростављених учења и политичких деловања. Овај простор међуделовања оцртаће, на самом крају рада, извесне контуре односа. Да би се до те тачке стигло аутор је определио следеће методе из друштвених наука: анализа садржаја (докумената, грађе, текстова), метод посматрања, упоредни метод; од логичких метода: аналитички приступ, индукција, дедуција, синтетичко образлагање; међу правним методским средствима: дословно или догматско тумачење, циљно тумачење и правна аналогија.

Кључне речи: марксизам, католицизам, друштвени сукоби, Теологија ослобођења

Однос између марксизма и католицизма је веома сложен. Реч је о феномену и процесу који захтева сагледавање из неколико научних углова које треба подробно размотрити како би се добила скица њихових историјских релација. Из тих разлога овај ће рад бити састављен из неколико одређујућих целина: 1) марксизам о религији; 2) католичка критика класног угњетавања; 3) католичко сагледавање марксизма, и 4) политичка укрштања марксиста и католика. Тек на основу овако сагледаних перспектива можемо добити јасну слику о карактеру њихових међусобних односа.

1. МАРКСИЗАМ О РЕЛИГИЈИ

Карл Маркс (*Karl Marx*, 1818-1883) се у својој друштвеној теорији, и друштвеној филозофији, није превише бавио питањем религије. Религија је за њега до краја живота остала „питање од периферног значаја“. Са друге стране, проблему слободе Маркс придаје онтолошки значај. Када је реч о слободи Маркс је хегелијанац. И за Маркса слобода је идеја – она се задобија у дијалектичким процесима еманципације-од-нечега.¹ Ипак, за разлику од својих предходника, колега-филозофа, који проблему слободе приступају из угла идеализма, Маркс

¹ На ову тему у најновијој студији: Russell Rockwell, *Hegel, Marx and the Necessity and Freedom Dialectic*, Springer International Publishing, 2018.

чак и неспорно идеалистичком одређењу слободе приступа материјалистички. Он се поводи за гледиштем дијалектичког материјализма према коме је све на овом свету једна вечна материја и вечно гibaње – гibaње урођено у материју²: то је материја која израња из једног облика и у своју супротности порађа нешто ново као последицу синтезе два опозита.³ Пошто Маркс слободу премешта из онтолошког сопства у човеково окружење, то он дијалектичке промене материјалног света преводи у друштвене и социјалне промене, те их дефинише као „нужну законитост друштвеног детерминизма“ и означава синтагмом: *револуција*. Управо из револуције проистичу све незадрживе покретачке силе друштвених промена.⁴

Враћајући се на питање (не)слободе човека долазимо до закључка да Маркс (не)слободи приступа из угла друштвене филозофије и изводи закључак да је слобода условљена напорима да се појединци и друштвене групе непрестано ослобођају ланаца економских и друштвених зависности.⁵ На марксистичку мисао, а на Маркса посебно, пре свега утичу природњаци, Фојербах пре свих: човек и његова материјална природа су онтика свега бивствујућег.⁶ Маркс и рани маркнисти су толико под утицајем Фојербаховог огољеног материјализма и физиолошког биологизма да верују да су мисли и идеје само „излучевине чак секретије, мозга“.⁷ Управо због таквог угла

2 О антиципацији дијалектике у свет материје у: Slavoj Žižek, *Absolute Recoil – Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*, Verso Books, 2014, p.72-73.

3 „Dijalektika dokazuje da svaka stvar, svaka ustanova, svaka misao propada, preobraćajući se u svoju suprotnost. Dijalektika ne zastaje ni pred čim. Ništa joj nije sveto, ništa joj nije nepovredivo .. . Dijalektika je najopćenitija formula revolucije...“ (Karlo Grimm, „Materijalizam ili katolicizam?“, *Obnovljeni život* – časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 16, № 5: 193-210, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1935, str. 206).

4 Тако се Маркс обрачунава са заступницима непроменљивости поретка називајући их реакцијом. (О овоме у: Vincent Gouysson, „Le matérialisme dialectique – une méthode scientifique“, *Contre-offensive idéologique*, 201-204, pour l’OCF/ Editions „Lulu.com“, Paris, 2014, p. 203: „La façon de concevoir le monde livrée par la philosophie matérialiste-dialectique est évidemment à l’opposé de la philosophie des classes possédantes réactionnaires qui cherchent à empêcher la roue de l’Histoire de tourner.“

5 Михаил Егорович Тарасов, „Проблемы использования методологии Карла Маркса в сравнительной экономической науке – О Марковом наследии и современной экономической науке“, *Проблемы современной экономики*, Vol. 25, № 1, Евразийский международный научно-аналитический журнал, Санкт-Петербург, 2008.

6 Bob Jessop, Russell Wheatley, *Karl Marx’s Social and Political Thought*, Volume 8, Taylor & Francis, 1999, p.435.

7 Dimitrije Birač, „Kritika Misesove kritike Marxa“, *Ekonomski pregled*, Vol. 65, № 6: 614-634, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2014, str.617.

сагледавања стварности Маркс је у религији видео нешто што не проистиче из човекове суштине. За Маркса „човек ствара религију, а не религија човека. Стога: човек чини религију, а не религија човека.“⁸ Он на религију гледа као на конструкт – нешто што залази у подручје надљудског, нешто што га култивише.⁹ По Марксу је свака надградња процес губљења сопства, своје суштине и природе, а тиме и себе самог. Зато је религија „самосвест и самоосећај“. Она је пут да се човек одметне од своје суштине, да се отуђи од себе самог.¹⁰ Религија тако постаје средство отуђења човека од сопствене суштине.

Већ Марксов савременик Фридрих Енгелс (*Friedrich Engels*, 1820-1895) религији поклања знатно више пажње. За разлику од Маркса који религију сагледава из угла самоодређења (не)слободног човека, Енгелс религији даје енититетски статус и важну друштвену функцију.¹¹ Енгелс тврди да религија настаје у покушају да примитиван човек себи објасни природне и друштвене силе које надилазе способности његове чулне или разумске и умне перцепције. Он те силе смешта у имагинарно, трансцендентирајући их и дајући им персонификован, митски значај.¹² Религија тако постаје изобличени одраз или рефлекс природних и друштвених сила. Она је нешто што је, устврдиће Енгелс, атавизам: израз немоћног човека да објасни парадоксе сопственог постојања у материјалном свету.¹³

Вођ руске и совјетске револуције Владимир Иљич Лењин је устврдио да је религија „опијум за народ“, што би значило да религију нису створили сиромашни из протеста против свог несносног стања и израбљивања, него да су религију створиле владајуће класе да би угњетаване и израбљиване

8 Željko Pavić, „Marxova rana kritika religije“, *Studia lexicographica*, Vol. 15, № 2/2014: 33-53, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2015, str.45-46.

9 На ову тему у: Lü Daji, Gong Xuezheng, *Marxism and Religion*, Brill, 2014.

10 Željko Pavić, „Marxova rana kritika religije“, *Studia lexicographica*, Vol. 15, № 2/2014: 33-53, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2015, str.36.

11 Марксово поље истраживања је филозофија, пре свега друштвена филозофија и социологија економских односа. Енгелсове студије су више у равни антропологије, чак са елементима етнологије и филозофије друштва.

12 Božo Norac-Kljajo, „Marksizam i religija – kritika marksističkoga poimanja religije“, *Crkva u svijetu*, Vol. 46, № 4: 466-488, Katoličko-bogoslovski fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2011, str.475.

13 Delos McKown, *The Classical Marxist Critiques of Religion: Marx, Engels, Lenin, Kautsky*, Springer Science & Business Media, 1975, p. 68.

држали у стању вечне покорности.¹⁴ За разлику од Енгелса и Маркса који су сматрали да је религију створио народ, пук или гомила, према Лењиновом виђењу религија је изум владајуће класе. Она је снажна полуга класне неједнакости.¹⁵ Њен је циљ да одржи непромењено стање поретка, и стога је, као таква, ретроградна.

Руски марксиста и револуционар Плеханов (*Георгиј Валентинович Плеханов*, 1856-1918) подпуно негира садржаје религије, али не и очишћене садржаје религиозне свести: он пише и агитује за „ентузијастичку веру у прогрес, у бољу и светлију будућност“.¹⁶ Тако је код руских марксиста дошло до замене православног пута у хришћанску веру вером у прогрес совјетског друштва.¹⁷ Завршни израз овакве религиозне политике осведочава владавина Јосифа Висарионовича Стаљина, који кроз стаљинизам спроводи практичну димензију плехановљевог погледа-на-свет. Била је то вера у: индустријализацију, у нарастајућу војну моћ СССР, у космичке пројекте, челичане, социјалну правду, укидање пољопривредних газдинастава, у домете у култури и спорту... Вредносни оријентери спуштени су на ниво биолошког преживљавања, и воље да се побољша секуларизовани рај на земљи. Нигде ту Бога није било. Обездушено друштво.¹⁸

14 Božo Norac-Kljajco, „Marksizam i religija – kritika marksističkoga poimanja religije“, *Crkva u svijetu*, Vol. 46, № 4: 466-488, Katoličko-bogoslovski fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2011, str. 481.

15 Владимир Ильич Ленин, „Социализм и религия“, *Новая Жизнь*, №28, 3. декабря 1905 г, стр.5: „Было бы буржуазной ограниченностью забывать о том, что гнет религии над человечеством есть лишь продукт и отражение экономического гнета внутри общества.“

16 Владимир Дмитриевич Жукоцкий, *Русский марксизм в религиозном измерении*, Институт философии и права УрО РАН, Екатеринбург, 2000, стр. 31: „Однако эта радикальная антирелигиозность ортодоксов русского марксизма столкнулась с парадоксальной логикой российской секуляризации. Именно этой воинственно атеистической политической группе выпало встать во главе мощного социального движения, несущего в себе не только остатки старой религиозности, но и активно продуцирующего новую, совершенно неведомую и до поры едва различимую религиозность нового типа: *энтузиастической веры в светлое будущее на земле*.“

17 О овоме у: Георгий Валентинович Плеханов, *Об атеизме и религии в истории общества и культуры*, Мысль, Москва, 1977.

18 Андрей Кураев, „Православный сталинизм“, *Правда ГУЛАГа*, Vol.31, №10, от 02.08.2010: „Сталинизм был создан (не Сталиным, конечно), чтобы стать геенной духа, геноцидом души. Система была задумана ради построения громадного, до небес достигающего термитника за счет подавления или *сталнизации* человека изнутри. Памятники, воздвигнутые вождем самому себе, в этом строительстве были неотделимы от заводов и детских садов. (...) Они составляли единое совокупное материально-мысленное целое.“

2. КАТОЛИЧКА КРИТИКА КЛАСНОГ УГЊЕТАВАЊА

Потребно је напоменути да је Католичка социјална мисао знатно старија од марксизма, и да сеже до почетака XIX века. Ова се мисао везује за угледне католичке великодостојнике француске цркве, али и за верујућу аристократију која је често боравећи на (британском) „Острву“, била запрепашћена положајем радника, а понајвише стањем у којем су се нашла малолетна деца у фабрикама и мануфактурним халама, на тзв. „производној траци“.

Лионски надбискуп, и француски кардинал, монсињор де Боланд (*Louis Gabriel Ambroise vicomte de Bonald*, 1754†1840) још је 1840. године захтевао да се „да се са радником поступа као са човеком, а не као са стварима“.¹⁹ Други француски кардинал де Крој (*Gustave Maximilien Juste cardinal de Croÿ-Solre*, 1773†1844) 1838. године у Руану узпротивио се „убијању деце радом“ и инсистирао је да се „то зло мора спречити Законом“. Још пре захтева католичких архиепископа и кардинала један племић имена, Албан де Вилнев Баржмó (*vicomte, Alban de Villeneuve Bargemont*, 1789†1850), путујући по енглеским индустријским градовима, навукао је мржњу према „енглеском индустријском систему“ при чему се уверио да: „богатство малобројних поседника производи страховиту беду радника“.²⁰ Бержмó се до данас сматра „зачетником социјалног католицизма конзервативаца“. Филозоф Филип Буше (*Philippe Bûchez*, 1796†1865), преобраћеник на католичанство, не само да критикује капиталистички систем производних односа, већ предлаже стварање „ланаца производних удружења“ (*associations ouvrières de production*), тзв. самоуправљача.²¹

У Немачкој филозоф Адам Милер (*Adam Müller*, 1779†1829), обраћеник са протестантизма, оштро је подрвгао

19 О овоме у: Michael Coulter, Richard Myers, Joseph Varacalli, *Encyclopedia of Catholic Social Thought, Social Science, and Social Policy – Supplement*, Scarecrow Press, 2012, p.171.

20 Tomo Vareš, „Razgovori o Crkvi i Marxu“, *Obnovljeni život*, Vol. 33, N° 5: 397-419, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/Zagreb, 1978, str. 404.

21 Jean Jacques Meusy, *La Bellevilloise – une page de l'histoire de la coopération et du mouvement ouvrier français*, Creaphis editions, 2001, p. 15: „Avec le projet des *Bijoutiers en doré*, Bûchez apparaît comme le véritable fondateur de la *coopération de production*. Dans les jachères du capitalisme industriel naissant vont progressivement apparaître en France d'autres *associations ouvrières de production*.“

критици либерални економски систем Адама Смита.²² Сличних је погледа био и баварски мислилац и публициста Франц фон Бадер (*Franz von Baader*, 1765†1841).²³ Бадер је након боравка у сиротињским париским четвртима, и посебно у енглеским индустријским градовима, упознао бездане моралне беде и друштвене запуштености у којима мали број људи увећава богатство на рачун живота и рада великог броја људи. Бадер долази до закључка да: „рад пролетера постаје обична роба (*Waare*), па што више један радник производи, то је у укупном обиму његова зарада мања, а самим тим је и његово постојање неизвесније, док се истовремено доходак и вишак гомилају на страни мањине оних који уживају благодети поседништва“.²⁴

Магистрални правац католичког виђења радничких питања и односа Западне цркве спрам класног угњетавања, понудио је 1891. године папа Лав XIII (*Leon XIII*, рођен као *Gioacchino Vincenzo Pecci*, понтификат 1878-1903). Овај папа полази од потребе заштите радника од несносног положаја који дугују нечовечном поступању послодаваца у амбијенту необуздане предузетничке конкуренција *lessez faire*-а. Међутим, папа Лав XIII се не окреће социјализму, већ га осуђује – за њега је социјализам „криви лијек“.²⁵ Централно место у друштвеним питањима, па и у друштвеним односима, папа препушта својинском власништву које, „по божијим законима“, припада приватним уживаоцима.²⁶ Ипак приватно власништво није самосвојно – оно трпи извесна, и понекад чак, значајна ограничења – па, папа Лав XIII наводи: „Људи су несавршена бића. Стога им приватну својину ваља ограничити општим, хришћанским моралом.“²⁷ Тако индивидуална својина *plena in*

22 Hiroshi Mizuta, *A Critical Bibliography of Adam Smith*, Routledge, 2016, p. 135-petit.

23 „Independently of Müller, Baader, taking his stand upon a genuinely organic conception of economic life, refuted the atomistic and individualist economics of Adam Smith.“ (Roger Backhouse, *Early Histories of Economic Thought, 1824-1914 – Types of economic theory*, Taylor & Francis, 2000, p. 170)

24 Tomo Vareš, „Razgovori o Crkvi i Marxu“, *Obnovljeni život*, Vol. 33, № 5: 397-419, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/Zagreb, 1978, str. 407.

25 Papa Lav XIII, *Rerum novarum*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Rim, 1891, str. 2: „(...) socijalisti raspiruju zavist siromašnih prema imućnima. Oni zahtijevaju da se dokine privatno vlasništvo te mjesto njega uvede zajedničko vlasništvo pod općinskom ili državnom upravom.“

26 „Privatno vlasništvo je naravnog prava.“ (Ibidem, str. 3)

27 Francesco Viola, *L'identità della dottrina sociale Della chiesa e I suoi valori Fondamentali*, Scuola diocesana di formazione Sociale e politica, Palermo, 1995, p. 10-11: „Queste scelte implicano infatti sia restrizioni delle libertà degli individui sia direttive di azione sociale. Solo se la politica

re potestas прераста у заједничку својину која „омеђава простор уживања приватног власништва“.

Ирац америчког порекла, професор, Јован Риан (*John Ryan*) у периоду од 1920-1945. године казуистички је агитовао за: забрану рада деце, законску минималну плату, опште стручно усавршавање, радничко управљање у предузећима, осигурање против незапослених и оболелих, прогресивно опорезивање...²⁸ У САД су посебно ревносни били исусовци (језуите), попут Едмунда Волша (Fr. *Edmund Aloysius Walsh*, S.J, 1885†1956), који је помагао отпуштене раднике, и био на мети америчких обавештајних служби које су га држале под сталним мерама надзора, са оптужбом да: „ради за Русе“ и да је финансиран лично од Стаљина.²⁹ Волш се обрушавао на „нељудски концепт америчког сна“, који се и данас своди на: безглаву потрагу за послом, непрестану бригу и зебњу због неизвесне зараде, кредитну оптерећеност и промоцију среће као алеаторног чиниоца.³⁰

Средином XX века посебу улогу у критици класног угњетавања има *Теологија ослобођења*. Њу је покренула група латиноамеричких теолога и свештеника окупљених око перуанца Густава Гутиереза (*Gustavo Gutiérrez Merino*, 1928-) и бразилца Леонарда Бофа (*Genézio Darci Boff*, 1938-). Темељна вредност од које полази Боф је потреба да се католичанство, као „жива вера“, утеловљује у реалност.³¹ Реалност је, очевидно, препуна сиромаштва и социјалне неправде. „Теологија ослобођења идентификовала је битку против сиромаштва и неразвијености са антиимперијалистичком и антикапиталистичком борбом.“³² Она је у осуди либералног

si presenta come morale sociale può pretendere di avere la meglio sulle morali personali.“

28 Roy Domenico, Mark Hanley, *Encyclopedia of Modern Christian Politics*, Greenwood Publishing Group, 2006, p. 401.

29 На ову тему нпр. у: „Josef Stalin and Jesuit Fr. Edmund Walsh of Georgetown Connected at the Hip?“, <https://greganthonyjournal.wordpress.com/2012/06/24/josef-stalin-and-jesuit-fr-edmund-walsh-of-georgetown-connected-at-hip/>, од 24.12.2012.

30 Peter McDonough, *Men Astutely Trained – A History of the Jesuits in the American Century*, Simon and Schuster, 2008, p.177.

31 Leonardo Boff, *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1987, str. 98: „Jevandelje živi u povjesti i dopire do čovjeka utjelovljenog u stvarnosti koja ima raznovrsne oblike.“

32 Malik Tahar Chaouch, „La teología de la liberación en América Latina – una relectura sociológica“, *Revista mexicana de Sociología*, Vol. 69, N° 3: 427-456, Instituto de Investigaciones Sociales, Ciudad de México, 2007, p. 429: „En ese contexto, la teología de la liberación identificó la lucha contra la pobreza y el subdesarrollo con la lucha antiimperialista y anticapitalista.“

капитализма користила марксистичку анализу пребогату практичних и прагматичних искустава социјалне аналитике.³³

Теологија ослобођења полази од идеје да прави Исусови следбеници морају имати само један циљ: да делују у смеру праведног друштва, да доприносе друштвеним и политичким променама како би се остварила права потлачених, пре свих радничке класе и прекаријата. „Исус, који је сам био сиромашан, усредоточио се на сиромашне и потлачене, и свака легитимна црква дат ће предност онима који су кроз повијест били маргинализовани или лишени својих права.“³⁴ Тако Теологија ослобођења форсира идеју о потреби друштвене ангажованости цркве на страни пауперизоване сиротиње и пролетаризованих маса. Ове друштвене групе често не добијају прилику чак ни да уђу у процес рада у либерално омеђеној економији где је рад само роба која се излаже на тржишту понуде и тражње.

3. КАТОЛИЧКО САГЛЕДАВАЊЕ МАРКСИЗМА

Званично, Католичка црква се тек на посредан начин бавила марксизмом, као филозофијом друштва и социјалном филозофијом. Доктринарни католицизам је понајвише и понајчешће о марксизму изрицао суд *ex cathedra* кроз папске енциклике.

33 Emilio Serrano Villafañe, „Cristianismo y marxismo – Liberación marxista y liberación cristiana“, *Revista de estudios políticos*, Nº 206-207: 137-168, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 1976, p. 153-154: „Examen objetivo y diálogo; esto pide monseñor López Trujillo cuando en su libro Liberación marxista y liberación cristiana entabla un diálogo positivo con el análisis marxista. Un segundo nivel de diálogo es el de las experiencias concretas del marxismo. Sabido es que el marxismo no se limita a un análisis de la realidad, sino que quiere ser una praxis, una teoría convertida en acción, destinada no sólo a interpretar el mundo, sino también a transformarlo. Siendo así, es muy importante tener en cuenta las experiencias del marxismo, y éstas no son, que digamos, muy halagadoras para la propaganda de los seguidores marxistas.“

34 „Ovo je primjer kako teologija oslobođenja gleda Bibliju kroz prizmu onih koji su siromašni i u oskudici: u Luki 1,52-53, Marija slavi Gospodina, govoreći: *Silnike zbaci s prijestolja, a poniznike uzvisi. Gladne napuni dobrima, a bogate odasla prazne*. Prema teologiji oslobođenja, Marija izražava radost zbog toga što Bog oslobađa one koji su materijalno siromašni i hrani one koji su tjelesno gladni, a oduzima onima koji su materijalno bogati. (...) Isusove riječi u Luki 4,18 pokazuju Njegovo suosjećanje prema potlačenima: *Duh Gospodnji na meni je, jer me pomaza da naviještam evanđelje siromasima. Posla me da iscijelim one srca slomljena, da proglasim sužnjima oslobođenje i slijepima vraćanje vida, da na slobodu pustim potlačene*.“ (<https://www.gotquestions.org/Hrvatski/teologija-oslobođenja.html>).

Тако папа Лав XIII, крајем XIX века, оспорава марксистички есхатолошки идеал: „радити према могућностима, трошити по потребама“. Несавршена природа човека, сматрао је папа Лав XIII, његова: похлепа, сујета и завист, само би убрзали хаос у друштву уколико би се људи држали овог идеала. Оно што поменути папа посебно замера марксизму и социјализму, може се груписати у неколико запримећених ентитета: 1) Марксизам и социјализам оспоравају право раднику да плату штеди и да је инвестира како би увећао породично имање. 2) Марксизам и социјализам докидају приватно власништво, то природно право човека које се стиче рођењем. 3) Они се мешају у породичне односе, и пенетрирају вештачку творевину, каква је држава, у природну породичну заједницу и друштво произашло из братствених веза. 4) Докида се приватна иницијатива и марљивост, укидају разлике међу људима, што води у ураниловку. 5) Марксизам инсистира на класним сукобима, уместо на функционалној сарадњи класа: капитала и рада.³⁵ Стога енциклика *Rerum novarum* изводи следеће закључке: 1) за радника, „потпуно и вјерно извршавати оно што је с обзиром на рад слободно и праведно уговорио. Не смије нипошто уништавати сировину ни вријеђати особу власника.“ 2) за послодавца, капиталисту: „не смије с радницима поступати као с робовима. Морају у њима поштовати достојанство људске особе која је оплемењена кршћанским обилежјем.“³⁶ Због залагања да направи равнотежу између начела слободе и принципа социјалне једнакости концепција папе Лава XIII послужиће као основа за изградњу политичко-економског система *социјалног тржишта* у делимично или претежно католичким земаља попут: Немачке, Аустрије, Белгије..., током XX века.³⁷ Ваља истаћи да је папа Лав

35 Ево шта о томе каже Томо Вареш, можда и најпозванији мислилац на тему односа католицизма и марксизма на просторима јужних склавинија: „Кршћанство ће uvijek odbaciti teorije i pothvate što zaoštavaju postojeće sukobe te nameću svijetu zakon međusobne mržnje i potiču ga na apokaliptička razračunavanja. U narav kршћанства spada da uklanja opreke i pomiruje suprotnosti u ljubavi, istini i pravедности. Ono je nužno sabirateljsko...“ (Томо Вареш, „Razgovori o Crkvi i Marxu“, *Obnovljeni život*, Vol. 33, № 5: 397-419, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/Zagreb, 1978, str. 402).

36 Papa Lav XIII, *Rerum novarum*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Rim, 1891, str. 8.

37 На ову тему у: Lothar Roos, „Catholic social doctrines“, edit by Rolf Hasse, Hermann Schneider & Klaus Weigelt, *Social Market Economy History, Principles and Implementation – From A to Z*: 100-103, Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2008, p. 100-101: „Instead of liberalism, Leo XIII demands ‘fair wages’ and a modification of the pure market principle, and proclaims the freedom of

ХИИ марксизам квалификовао као: „фаталну болест улагивања масама кроз саму срж људског друштва, која може довести до његовог краха“.³⁸

Како је само четрдест година након енциклике *Rerum novarum* свет загазио у озбиљне класне сукобе, како је створена прва бољшевичка држава у свету на готово шестини земаљске кугле, и како су бољшевичке револуције почеле да ничу диљем Европе, а изабљивање радника у систему империјалног капитализма се заоштрило, тако је Римокатоличка црква већ 1931. године изашла са новом енцикликом, имена: *Quadragesimo anno* (или „Четрдесет година касније“). Водећи се смерницама папе Лава ХИИ о потреби остварења „класне сагласности“ ова енциклика настоји да понуди решење за класне сукоба између рада и капитала на новим, корпоративним, основама.³⁹ Енциклика је представљала темељ корпоративног устројства фашистичке, међуратне, Италије.⁴⁰ Она је настојала да кроз државна већа, корпорације, мири интересе рада и капитала, синдиката и привредних комора. Нешто касније исти папа, Пио ХИ, доноси окружну посланицу: *Divini Redemptoris* („Божански спаситељ“), у којој стидљиво признаје идеолошку доследност марксиста, али и богоборачку фанатичност комуниста. „Разлог успеха марксистичке идеологије овај папа види у идејама месијанства и псеудоидеалу правде, једнакости и братства. Комунизму се замерају: конфликтност која избија из дубина основног методолошког приступа позивањем на дијалектички материјализам, радикални секуларизам до великих ограничења верских слобода, уништавање црквеног и монашког организма,

coalition (freedom of association) of the worker as a ‘natural right’. He demands a national →social policy in favour of the workers. He thus saw the possibility of combining the related concepts of liberty as a fundamental value and the institution of the market with the idea of →social justice in such a way that they were in a state of equilibrium, which would be able to ‘carry’ the economic system and thus to ‘tolerate’ the tension between liberty and social equality.“

38 Владан Станковић, *Католичко друштво*, NeoPress Publishing/ Institut za političke studije, Beograd, 2017, str. 310.

39 На ову тему у: John Pollard, „Corporatism and Political Catholicism – the impact of Catholic corporatism in inter-war Europe“, ed. Antonio Costa Pinto in: *Corporatism and Fascism – the corporatist Wave in Europe*, 42-59, Taylor & Francis, 2017.

40 Владан Станковић, „Политички систем међуратне Италије“, *Политичка ревија*, Vol. 29, № 3: 145-160, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 149: „Свега неколико година касније папска енциклика *Quadragesimo anno* постаће основна смерница корпоративног устројства италијанске државе.“

негативно конотирање религије као *опијума за народ*...⁴¹ Стога Пио XI закључује: „Јест, марксистички социјализам хоће друштво, које се одриче и раја на небу, само да дође до некакова раја на земљи, а католицизам је спреман одрећи се и раја на земљи (мучеништво, прогонство!), само да постигне рај на небу“.⁴²

Услед оваквих ставова следиле су отворене осуде марксизма од стране Католичке цркве нарочито након: Велике бољшевичке револуције у Русији,⁴³ Републиканске побуне у Мексику⁴⁴ и социјалистичког преврата пред грађански рат у Шпанији.⁴⁵ Врхунац идеолошког заоштравања између доктринарног католицизма и марксизма десиће се у јеку Хладног рата, управо у моменту када прети опасност да Комунистичка партија Италије преузме власт у земљи која је након фашизма постала плен Западних савезника („англоамеричких капиталистичких империјалиста“). Управо у то време марксифобни папа Пије XII доноси 1949. године акт *La scomunica ai comunisti* којим оспорава доступност светих тајни члановима комунистичке партије или онима који је подржавају: „због тога што је комунизам материјалистички и антихришћански“ (*Communismum enim est materialisticus et antichristianus*).⁴⁶

Међутим, готово у истом раздобљу, било је и супротних, знатно помирљивијих гледања на вредности, домашаје и значај марксизма у друштвеним односима. Непосредно након изласка из Другог светског рата, 1949. године, француски доминиканац Анри Дерош (*Henry Desroche*, 1914†1994) разматрао је марксизам из позиције хршћанског персонализма. Он је доследно стајао на становишту да између тих двају светоназора нема већих размимоилажења, јер је атеизам у

41 Vladan Stanković, *Katoličko društvo*, NeoPress Publishing/ Institut za političke studije, Beograd, 2017, str. 311.

42 Karlo Grimm, „Marksizam ili katolicizam?“, *Obnovljeni život* – časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 16, №5: 193-210, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1935, str. 212.

43 *Caritate Christi* (May 3, 1932: A. A. S., Vol. XXIV, 1932, p. 177-194).

44 *Acerba Animi* (Sept. 29, 1932: A. A. S., Vol. XXIV, 1932, p. 321-332).

45 *Dilectissima Nobis* (June 3, 1933: A. A. S., Vol. XXV, 1933, p. 261-274).

46 „Communismum enim est materialisticus et antichristianus; communistarum autem duces, etsi verbis quandoque profitentur se religionem non oppugnare, se tamen, sive doctrina sive actione, Deo veraeque religioni et Ecclesia Christi sere infensos esse ostendunt.“ (*L'Osservatore Romano*, 15. Luglio, Roma, 1948).

марксизму само привидан и погрешно изчитаван, пошто се марксизам, заправо, и не бави религијским питањима.⁴⁷ Ово ће дати слободу неким каснијим католичким интерпретаторима марксизма, да у марксизму виде повољан алат за тумачење друштвене стварности. Тако је рођена Теологија ослобођења.

Теологија ослобођења не негира да је марксизам: материјалистичка, колективистичка, конфликтна идеологија која нарушава људско достојанство,⁴⁸ али, и поред тога, из ње преузима извесна практична и прагматична искуства (средства) која сада постају алати за хришћанско-католичко тумачење света класних подвојености.⁴⁹ Заступници Теологије ослобођења одабрали су страну: да буду уз народ и сиротињу у свету полуколонијалног капитализма и латиноамеричких латифундиста. Овај покрет не задовољава се само тумачењем постојећих друштвених (не)прилика већ позива морални ауторитет Цркве да подржи оне који истрајавају у борби за еманципацију сиротиње од ланаца економске и социјалне зависности. Заступници овог покрета стварног Исуса виде изкључиво као живог Исуса, а стварну веру католичку у „живу веру Исусову“, „који је присутан овде и сада, међу нама, у овој долини суза (*valle lacrymarum*)“.⁵⁰ Стога бразилски теолог Леонардо Боф позива на разликовање католицизма (као система светих тајни, догми и теолошких нацрта) од католичанства (које је жива вера присутна у народу). Према Бофу вера живи тек када се католицизам спусти у временску и просторну перспективу, када хришћанство задобије пуноћу у својој историчности.⁵¹

47 Henri Desroche, *Signification du marxisme*, Éditions Ouvrières, Paris, 1949, p. 395.

48 Теологија ослобођења коначно профилише однос према марксизму десет година након неформалног настанка покрета у Меделину (Колумбија) 1968. управо на бискупској конференцији латиноамеричких земаља у Пуебли (Мексико) 1979. године. (На ову тему у: Ema Vesley, „Teologija oslobođenja – postanak, razvoj, dvojbe“, *Obnovljeni život*, Vol. 41, № 1: 18-41, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/ Zagreb, 1986, str. 25).

49 Ову тезу заступа: Emilio Serrano Villafaña, „Cristianismo y marxismo – Liberación marxista y liberación cristiana“, *Revista de estudios políticos*, № 206-207: 137-168, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 1976. Са друге стране има аутора, нарочито у новије доба, који оспоравају марксистичку методикку Теологије ослобођења, попут: Otto Axel Maduro, „La desacralización del marxismo en la Teología de la liberación Latinoamericana“, *Social Compass*, Vol. 35, № 2-3: 371-385, Sage Journals, 1988.

50 Leonardo Boff, *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1987, str. 110: „Kатоличанство naglašava utjelovljenu povjest, te hrabrost za privremeno...“

51 „Тврди се да је Исус Бог, али се одмах додаје да је истинити и једини Бог онај који открива себе историјски.“ (Наведено из: Јосиф Рацингер, „Инструкције о неким аспектима

Кардинал Јосиф Рацингер своја гледишта према марксизму профилисао је кроз критику Теологије ослобођења. Он излаже критици оштру поделу Леонарда Бофа на католицизам клера и католичанство народа. Потом оспорава темељну вредност марксизма: њену хуманистичку природу и марксистичку идеју слободе која се профилише у дијалектичком процесу: зачињање → сучељавање → самоодређење. Рацингер је становишта да је марксистичка еманципација у својој анализи материјалистичка: она провлачи човека „кроз блато економских условљености“ да би човек, на крају циклуса, преко револуције, стигао до слободе. Овакав хуманизам је инструментални, а не безусловни.⁵² Хришћанска слобода није спољашња-самоодређујућа, већ је то безкрајно царство унутрашње слободе у коме се бира између Добра и зла.⁵³ Избор за Добро је избор за пунину Пуноће; избор за зло је избор за недостатке, за *perpetuum mobile* кружења материјалних енергија, за свакојаке облике несавршености... Са друге стране, мишљења је велики теолог и папа Рацингер, Пунина је љубав, а у додиру пунине са Пуноћом зачиње се живот. Рацингер закључује: „у инструменталном хуманизму нема истинске љубави, па ни живота“,⁵⁴ те је такав хуманизам несавршен, неваљан и недовољан.

Ђорђе Марио Бергољо, садашњи папа Фрања, наставља се на Рацингерову мисао која оспорава марксистичко схватање слободе: слобода се, по њему, не може заснивати на „самоодређујућем човеку у процесима еманципације дијалектичког материјализма“, већ на „заштити достојанства личности“.⁵⁵ Ипак његова гледишта, као језуите, су знатно

Теологије ослобођења“, 1983, сепарат из Инструкција у упутствима Конгрегације за верску чистоћу, Рим, 1984, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19840806_theology-liberation_en.html).

52 О детерминизму тржишта код Јосифа Рацингера нпр. у: Joseph (cardinal) Ratzinger, „The future of the world economy“, *Communio – International Catholic Review*, Vol. 13, N°3: 199-204, Roma, 1986, p. 200.

53 Peter John McGregor, *Heart to Heart – The Spiritual Christology of Joseph Ratzinger*, Wipf and Stock Publishers, 2016.

54 Vito Mancuso, „Le ragioni di Benedetto XVI su ateismo e nichilismo“, *La Repubblica*, 14 agosto 2009, Gedi Gruppo Editoriale S.p.A, Roma, 2009.

55 Иако није декларисани присталица Теологије ослобођења папа Фрања има потребу да потврди свој однос према марксистичким стајалиштима подцртаним на латиноамеричкој бискупској конференцији у Пуебли (1979. године) где су се бискупи јасно одредили према марксистичкој идеологији. (На ову тему у: Robert Whaples, „The economics of Pope Francis“,

социјалнија и солидаристичкија, од његовог предходника папе Бенедикта, који је настојао да изтраје на позицијама доминиканског томизма. Папа Фрања излази пред *Urbi et Orbi* са еколошком посланицом *Laudato si'*, у којој позива на „потребу заштите људског окружења.“ Разматрајући свет и друштво око себе из еколошког угла папа Фрања се осврће на стање прозроковано законитостима разузданог тржишта,⁵⁶ и закључује: последица масовне производње и хиперпотрошње је материјални одпад свуда-око-нас исто онако као што се из чежње за профитом јавља јагма за доминацијом, подчињавањем и похлепом.⁵⁷ Насупрот материјалном одпаду којим је човек у свакодневном свету затрпан, јавља се духовни одпад. Тако је *култура одпада*, последица демоније тржишта: присутна свуда око нас како у материјалном, тако и у духовно-моралном смислу.⁵⁸ Диктат тржишта умножава егоизам и похлепу, гради ланце зависности (доминације и подчињености), инструментализује човека и своди га на искључиво употребну вредност, те тако повређује његово достојанство.⁵⁹ Управо у потреби да се човеку врати дигнитет лежи католичка борба за слободног човека који ће правити непрестане изборе ка пунини и љубави, и тако стално стремити срећи.

The Independent Review, Vol. 21, № 3: 325-345, The Independent Institute, Oakland California, 2017).

56 Saverio Gaeta, *Papa Franjo – život i izazovi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013, str. 69.

57 Matteo Mascia, „La pastorale tra impegno sociale e cura dell’ambiente alla luce della *Laudato Si’*“, 3° seminario nazionale di pastorale sociale: *Cantieri di lavoro nei territori ed ecologia integrale Secondo la *laudato si’**, Salerno, 28. febbraio – 3. marzo 2018, separato, p. 5: „Secondo papa Francesco il consumismo ossessivo è il riflesso soggettivo del paradigma tecno-economico. Tale paradigma fa credere a tutti che sono liberi finché conservano una pretesa libertà di consumare, quando in realtà coloro che possiedono la libertà sono quelli che fanno parte della minoranza che detiene il potere economico e finanziario.“

58 „La encíclica resalta el cambio climático como un problema moral, señalando que los pobres son los que más sufren las consecuencias de no cuidar al medioambiente, a pesar de que ellos fueron los que menos contribuyeron con el cambio climático.“ („Encíclica del papa francisco – kit de acción de la fe por el clima“, *Interfaith Power & Light*: 1-12, Alianza Católica por el Clima, San Francisco, 2015, p. 2).

59 Vladan Stanković, *Katoličko društvo*, NeoPress Publishing/ Institut za političke studije, Beograd, 2017, str. 269-270: „Egoističan položaj čoveka u savremenom društvu dovodi do instrumentalizacije drugih kroz odnose dominacije i potčinjavanja, gde se ljudi poput iskorišćene i potrošene robe pretvaraju u otpatke.“

4. ПОЛИТИЧКА УКРШТАЊА МАРКСИСТА И КАТОЛИКА

Остаје нам, на самом крају, да сведемо односе католика и марксиста у раван политичког, како би нам постала јаснија слика овог сложеног феномена.

Односи су структурисани око визија папе Лава XIII који је објавио инструкције према којима радник мора бити заштићен у раду, али и да: послодавац мора уживати пуно заштиту своје имовине. Из овако постављеног концепта, почетком XX века, никли су католички синдикати који су штитили католичке раднике од експлоатације капиталиста. На том плану велику улогу је имао и салезијански ред, који се посебно обраћао младима, са њима радио и штитио их, нарочито у урбаним средиштима католичке Европе.⁶⁰

Већ почетком XX века социјалистички и католички синдикати, поред повремене сарадње, улазе и у честе сукобе. Ситуација се додатно радикализује након бољшевичке револуције у Русији, и још више током социјалистичких револуција у Баварској, Аустрији, Пољској... Републикански режим у Шпанији отворено је богоборачки, а грађански рат и уплив социјалистичке Интернационале учврстиће антимарксистичко опредељење клера. Управо у Шпанији израста десни, реакционарни, покрет католика који предводи харизматични свештеник Јосиф-Марија Ескрива де Балагуер (*Josemaría Escrivá de Balaguer y Albás*, 1902†1975). Балагуер своје учење заснива на: католичком фундаментализму, католичком интегрizmu, антимарксизму и протестантизацији радне етике католика.⁶¹ Његов ред, а заправо папска прелатура, *Opus Dei* („Дело божије“), биће интелектуално вођство франкистичког режима. У хладноратовском периоду „Дело божије“ подржавало је, и чак подстрекивало, хладноратовску политику колаборације католика са антикомунистичким

60 Peter Gonsalves, *Don Bosco's Way*, Don Bosco Institute of Technology, Kurla/Mumbai, 2011, p. 13: „John saw in this dream a divine commission to work for young people especially... those who were poor and abandoned. He decided to become a priest – in imitation of Jesus, the Good Shepherd, totally dedicated to caring for underprivileged youth. Everywhere in the rapidly industrialising city of Turin, he saw the urgency of his call.“

61 О овоме у: Владан Станковић, „*Opus Dei*, слуга или господар?“, *Српска слободарска мисао*, Vol.58, N° 2: 197-226, СРС, Земун, 2007.

англоамеричким чиниоцима међу конзервативцима у Великобританији и републиканцима у САД.⁶² Реакционарни набој *Opus Dei* отвориће сукоб против марксистичких устаника у централној и јужној Америци. Свештеници који су припадали *Opus Dei*, и антимарксистички сарадници-лаици „Дела божијег“, подржавали су ауторитарне режиме по Латинској Америци.⁶³ Њихови противници и жртве нарочито су били припадници Теологије ослобођења, а посебно исусовци (језуите). Посебно је живо било у Риму где је при крају понтификата папе Павла VI (понтификат: 1963-1978) покушана елиминација Дружбе Исусове из централних кругова у Курији.⁶⁴ Ваља истаћи да су језуите неговале традицију заједница и гајили велике вишевековне симпатије према *редукацијама* – првим социјалистичким заједницама које су оформили у приобаљу реке Паране на тремеђи: Парагваја, Аргентине и Бразила. Епископи и свештенство, који су се отворено сврстали на страну сиротиње (осуђујући сурову експлоатацију беду и занемареност пауперизованих маса) подржавали су Теологију ослобођења, па ће од стране компрадорских елита бити означени као: „комунистички, црвени клер“.⁶⁵ Сукоб је ескалирао 1980. године када, на миси у саборној цркви у Сан Салвадору, бива убијен надбискуп Оскар Ромеро (*Oscar Armulfo Romero y Galdámez*, 1917†1980), борац за права сиромашних и обезправљених. На врхунцу хладног рата *Opus Dei* галопирајуће

62 John Allen, *Opus Dei – secrets and power inside the Catholic Church*, Allen Lane, 2005.

63 Пучистички и неолиберални режими у Аргентини, Чилеу и Перуу биће подржани од црквених ауторитета из редова *Opus Dei*. (Тако нпр: „A Primer on Opus Dei in Latin America“, *Opposition Notes*: 1-27, Catholics for Choice, Washington, DC, 2011, p.10: „It is worth noting that Cardinal Cipriani Thorne, the main director of Opus Dei in the Peruvian clergy, has been much questioned for his support of the Fujimori regime and the disdain he has expressed for human rights. He has been called: a representative of Catholic totalitarianism that allied itself with the delinquent dictatorship of Fujimori.“)

64 Robert Hačinson, *Opus Dei – njihovo carstvo dolazi*, Narodna knjiga/Alfa, Beograd, 1998, str. 127: „Pri kraju vladavine Pavla VI pojavila se najveća kriza postkoncilске Crkve – pokušaj rušenja Družbe Isusove. (...) Beneli je hteo da jezuiti ostanu nedirnuti, jer su predstavljali jedinu protivtežu Opusu. (...) bila je poznata Beneljeva netrpeljivost prema merkantilnom moralu biskupa Pola Marčinkusa.“

65 Ова оцена долази, и данас, са либералистичке деснице у Латинској Америци. „Десничари“ оптужују поједине бискупе да су допринели победи радикалне левнице у Парагвају и Бразилу. (О овоме у: Juan José Tamayo Acosta, Edgardo Rodríguez Gómez, *Aportación de la teología de la liberación a los derechos humanos*, Librería-Editorial Dykinson, 2011, p. 21.) Слично и када је Колумбија у питању. (Тако нпр у: Antonio José Echeverry Pérez, *Teología de la liberación en Colombia – un problema de continuidades en la tradición evangélica de opción por los pobres*, Universidad del Valle, 2007, p. 137).

напредају кроз римску Курију, осведочава савез Ватикана и Западних савезника, поспешује утицај католика у САД... Кардинал Рацингер осудиће новотарије Теологије ослобођења која је у друштвену аналитику увела марксистички метод. Биће потребно неколико деценија да Теологија ослобођења доживи рехабилитацију: тек након папе Јована Павла II, и пензионисања папе Бенедикта XVI. Са папом Фрањом настала је нова ера у односима католика према капитализму, али и марксизму. Папа Фрања одаје признање Теологији ослобођења и канонизује Оскара Ромера који крајем 2018. године постаје један од светаца Римске цркве.⁶⁶ Ипак, ове промене нису драстичне, већ поступне.

У теолошкој сфери остаје осуда инструменталног хуманизма марксистичке идеологије дијалектичког материјализма, која кроз друштвене сукобе и револуционарни набој настоји да изазове друштвене промене које ће омогућити еманципацију појединца и омогућити му хегелијански обрт ка осећају унутарње слободе. Насупрот оваквом виђењу стоји становиште црквеног учења да је слобода непрестано унутрашње одабирање између „Добра“ и „зâла“. Код папе Рацингера слобода се остварује кроз тежњу човека „ка→пунини“, „упадом у Биће“ – у „пуноћу“, чиме се остварује „саобитавање у Царству љубави“, преко кога једино и може бити зачет живот. И папа Фрања осуђује инструментални хуманизам марксиста, иако се залаже за друштвени активизам који би водио поправљању социјалног положаја сиромашних маса обезправљеног света. Нови папа изтиче потребу заштите достојанства сваке особе понаособ, као мере минималног друштвеног активизма, који би водио остварењу спољашње слободе човекове, и омогућио му трагање за унутрашњом слободом. Појава једног новог Маркса у врховима Курије и симболички је отворила врата за пропитивање заједничких именитеља марксизма и католицизма. Реч је о баварском кардиналу Рајнхарду Марксу (*Reinhard Marx*, 1953-) који је одао признање свом претку, Карлу Марксу и његовој заоставштини која је радикално подвргла критици тржишни капитализам. Ипак овај нови Маркс докторирао је на тези да

66 Vincenzo Paglia, „Defensore dei poveri – L'arcivescovo Óscar Arnulfo Romero Galdámez“, *L'Osservatore Romano*, Roma, 11. ottobre 2018.

је марксистичка методска аналитика неспојива са званични учењем цркве, те је тако католички хуманизам оставила у предсобљу тумачења која га вежу за идеализам, солипсизам и индивидуалну есхалтологију.

5. ЗАКЉУЧАК

Католичка друштвена доктрина осведочена је у *Социјалном учењу Католичке цркве* чије је темеље поставио папа Лав XIII кроз својинско-економско-социјалну енциклику *Rerum novarum* из 1891. године. Ова енциклика подцртава разлику између католицизма и марксизма у својинским питањима ставом да приватна својина има природноправни смисао и обележје. Католицизам одбацује државну и друштвену својину подупирући, истовремено, заједничку својину и акционарство које се заснива на солидаризму и супстидијарности. Енциклика *Quadragesimo anno* папе Пија XI из 1931. године, скројена је тако да ефикасно елиминише друштвене сукобе у капиталичким привредама, уводећи трећи, помирителски, чинилац: корпорације – неку врсту еснафских удружења рада и капитала, иза којих стоји државна принуда као гарант функционалности система и стабилости. Исти папа, Пије XI, у низу енциклика из друге половине 30-тих година XX века подвргава марксизам и „марксистичке идеолошке деривате“ осудама због учења о: онтолошком материјализму, социјалној дијалектици, безбожнштву, nihilizmu, друштвеним сукобима, револуционарним подстрекавањима... Врхунац осуда стиже када папа Пије XII обзнањује акт којим оспорава доступност светих тајни члановима комунистичке партије. Грозничави период идеолошких сукоба одиграваће се све до 60-тих година XX века када конфликти бивају замењени неком врстом симбиозе католицизма и марксизма преко Теологије ослобођења која је из марксизма позајмљивала аналитичке приступе у методологији који су окомито подржавали критици либерални, неоколонијални капитализам латиноамеричких земаља. У накнадним сукобима владајућих елита против левичарских побуна латиноамеричког света значајну улогу играју размимоилажења појединих редова. Тако су „опусовци“ попунили упражњене жупе у којима су дотле

столовали махом језуите и по који фрањевац, деконструишући и деполитизујући „неугодна питања“ из области социјалне политике и очувања поредка. Током дуготрајног понтификата Јована Павла II (1978-2005) црква ће прећутно преузети поруке Јосифа-Марије Балагуера и његових посвећеника из прелатуре „Дела божијег“ који су агитовали да је послање верника да свакодневно остварују светост у стицању малих, обичних активности: да марљиво раде и стрпљиво изграђују свој положај, и да ће за то, на крају крајева, стећи праведну плату још сада и овде на земљи. Оваква перспектива односа рада и капитала држаће горућа економска и социјална питања на јако ниском нивоу друштвене конфликтности током читавог понтификата папе Војтиле (Јована Павла II).

До извесних промена на овом пољу доћи ће већ под понтификатом папе Бенедикта XVI (понтификат: 2005-2013), али праве размере унапређења у овој области одиграће се тек са новим папом, језуитом Фрањом, који је не само благословио жртву Оскара Ромера канонизујући га, већ и рехабилитујући читав низ питања које је покренула Теологија ослобођења.

Литература

Жукоцкий, Владимир Дмитриевич: *Русский марксизм в религиозном измерении*, Институт философии и права УРО РАН, Екатеринбург, 2000.

Кураев Андрей: „Православный сталинизм“, *Правда ГУЛАГа*, Vol.31, №10, от 02.08.2010.

Ленин Владимир Ильич: „Социализм и религия“, *Новая Жизнь*, № 28, 3. декабря 1905.

Плеханов Георгий Валентинович: *Об атеизме и религии в истории общества и культуры*, Мысль, Москва, 1977.

Станковић Владан: „*Opus Dei*, слуга или господар?“, *Српска слободарска мисао*, Vol. 58, № 2: 197-226, СРС, Земун, 2007.

Станковић Владан: „Политички систем међуратне Италије“, *Политичка ревија*, Vol. 29, № 3: 145-160, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

Тарасов Михаил Егорович: „Проблемы использования методологии Карла Маркса в сравнительной экономической науке – О Марксовом наследии и современной экономической науке“, *Проблемы современной экономики*, Vol. 25, N° 1, Евразийский международный научно-аналитический журнал, Санкт-Петербург, 2008.

„A Primer on Opus Dei in Latin America“, *Opposition Notes: 1-27*, Catholics for Choice, Washington, 2011.

Acerba Animi, A. A. S, Vol. XXIV, Sept. 29, 1932.

Acosta, Juan José Tamayo, Gómez Edgardo Rodríguez: *Aportación de la teología de la liberación a los derechos humanos*, Librería-Editorial Dykinson, 2011.

Allen John: *Opus Dei – secrets and power inside the Catholic Church*, Allen Lane, 2005.

Backhouse Roger: *Early Histories of Economic Thought, 1824-1914 – Types of economic theory*, Taylor & Francis, 2000.

Birač Dimitrije: „Kritika Misesove kritike Marxa“, *Ekonomski pregled*, Vol. 65, N° 6: 614-634, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2014.

Boff Leonardo: *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1987.

Caritate Christi, A. A. S, Vol. XXIV, May 3, 1932.

Chaouch Malik Tahar: „La teología de la liberación en América Latina – una relectura sociológica“, *Revista mexicana de Sociología*, Vol.69, N°3: 427-456, Instituto de Investigaciones Sociales, Ciudad de México, 2007.

Coulter Michael, Myers Richard, Varacalli Joseph: *Encyclopedia of Catholic Social Thought, Social Science, and Social Policy – Supplement*, Scarecrow Press, 2012.

Daji Lü, Xuezheng Gong: *Marxism and Religion*, Brill, 2014.

Desroche Henri: *Signification du marxisme*, Éditions Ouvrières, Paris, 1949.

Dilectissima Nobis, A. A. S, Vol. XXV, June 3, 1933.

Domenico Roy, Hanley Mark: *Encyclopedia of Modern Christian Politics*, Greenwood Publishing, 2006.

„Encíclica del papa francisco – kit de acción de la fe por el clima“, *Interfaith Power & Light*: 1-12, Alianza Católica por el Clima, San Francisco, 2015.

Gaeta Saverio: *Papa Franjo – život i izazovi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.

Gonsalves Peter: *Don Bosco's Way*, Don Bosco Institute of Technology, Kurla/Mumbai, 2011.

Gouysse Vincent: „Le matérialisme dialectique – une méthode scientifique“, *Contre-offensive idéologique*, 201-204, pour l'OCF/ Editions „Lulu.com“, Paris, 2014.

Grimm Karlo: „Marksizam ili katolicizam?“, *Obnovljeni život – časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol.16, N° 5: 193-210, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1935.

Hačinson Robert: *Opus Dei – njihovo carstvo dolazi*, Narodna knjiga/Alfa, Beograd, 1998.

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19840806_theology-liberation_en.html

<https://greganthonysjournal.wordpress.com/2012/06/24/josef-stalin-and-jesuit-fr-edmund-walsh-of-georgetown-connected-at-hip/>

<https://www.gotquestions.org/Hrvatski/teologija-oslobodjenja.html>

Jessop Bob, Wheatley Russell: *Karl Marx's Social and Political Thought*, Vol. 8, Taylor & Francis, 1999.

L'Osservatore Romano, 15. Luglio, Roma, 1948.

Mancuso Vito: „Le ragioni di Benedetto XVI su ateismo e nichilismo“, *La Repubblica*, 14 agosto 2009, Gedi Gruppo Editoriale S.p.A, Roma, 2009.

Mascia Matteo: „La pastorale tra impegno sociale e cura dell’ambiente alla luce della Laudato Si’“, 3° seminario nazionale di pastorale sociale: *Cantieri di lavoro nei territori ed ecologia integrale Secondo la laudato si’*, Salerno, 28. febbraio – 3. marzo 2018.

McDonough Peter: *Men Astutely Trained – A History of the Jesuits in the American Century*, Simon and Schuster, 2008.

McGregor, Peter John: *Heart to Heart – The Spiritual Christology of Joseph Ratzinger*, Wipf and Stock Publishers, 2016.

McKown Delos: *The Classical Marxist Critiques of Religion: Marx, Engels, Lenin, Kautsky*, Springer Science & Business Media, 1975.

Meusy, Jean Jacques: *La Bellevilloise – une page de l’histoire de la coopération et du mouvement ouvrier français*, Creaphis editions, 2001.

Mizuta Hiroshi: *A Critical Bibliography of Adam Smith*, Routledge, 2016.

Norac-Kljajo, Božo: „Marksizam i religija – kritika marksističkoga poimanja religije“, *Crkva u svijetu*, Vol. 46, N° 4: 466-488, Katoličko-bogoslovski fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.

Paglia Vincenzo: „Defensore dei poveri – L’arcivescovo Óscar Arnulfo Romero Galdámez“, *L’Osservatore Romano*, Roma, 11. ottobre 2018.

Pavić Željko: „Marxova rana kritika religije“, *Studia lexicographica*, Vol. 15, N° 2/2014: 33-53, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2015.

Papa Lav XIII, *Rerum novarum*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Rim, 1891.

Pérez Antonio José Echeverry: *Teología de la liberación en Colombia – un problema de continuidades en la tradición evangélica de opción por los pobres*, Universidad del Valle, 2007.

Pollard John: „Corporatism and Political Catholicism – the impact of Catholic corporatism in inter-war Europe“, ed. Antonio Costa Pinto in: *Corporatism and Fascism – the corporatist Wave in Europe*, 42-59, Taylor & Francis, 2017.

Ratzinger (cardinal) Joseph: „The future of the world economy“, *Communio – International Catholic Review*, Vol. 13, N° 3: 199-204, Roma, 1986.

Rockwell Russell: *Hegel, Marx and the Necessity and Freedom Dialectic*, Springer International Publishing, 2018.

Roos Lothar: „Catholic social doctrines“, edit by Rolf Hasse, Hermann Schneider & Klaus Weigelt, *Social Market Economy History, Principles and Implementation – From A to Z*: 100-103, Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2008.

Stanković Vladan: *Katoličko društvo*, NeoPress Publishing/ Institut za političke studije, Beograd, 2017.

Vareš Tomo: „Razgovori o Crkvi i Marxu“, *Obnovljeni život*, Vol. 33, N° 5: 397-419, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/Zagreb, 1978.

Vesley Ema: „Teologija oslobođenja – postanak, razvoj, dvojbe“, *Obnovljeni život*, Vol. 41, N° 1: 18-41, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, Jordanovac/ Zagreb, 1986.

Villafañe Emilio Serrano: „Cristianismo y marxismo – Liberación marxista y liberación cristiana“, *Revista de estudios políticos*, N° 206-207: 137-168, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 1976.

Viola Francesco: *L'identità della dottrina sociale Della chiesa e I suoi valori Fondamentali*, Scuola diocesana di formazione Sociale e politica, Palermo, 1995.

Whaples Robert: „The economics of Pope Francis“, *The Independent Review*, Vol. 21, N° 3: 325-345, The Independent Institute, Oakland California, 2017.

Žižek Slavoj *Absolute Recoil – Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*, Verso Books, 2014

Vladan Stankovic

MARXISM AND CATHOLICISM – CATHOLIC VIEW ON MARXISM

Resume

The Encyclica Rerum novarum pope Leo XIII of 1891. underlines the distinction between Catholicism and Marxism in ownership issues by the view that private property has a natural sense of meaning and significance. Catholicism rejects state and social property by supporting, at the same time, joint ownership and shareholding based on solidarity and subsidiarity. Encyclica Quadragesimo anno pope Pius XI of 1931, is designed to effectively eliminate social conflicts in capital economies, introducing a third, pacifist, factor: corporations – some type of union labor and capital, behind which is state coercion as the guarantor of system functionality and stabilocracy. The same Pope, Pius XI, in the series of encyclicals from the second half of the 1930s, subduces Marxism and marxist ideological derivatives to condemnation for learning about: ontological materialism, social dialectics, godlessness, nihilism, social conflicts, revolutionary incitements... The climax of condemnation comes when Pope Pius XII announces an act that challenges the availability of sacred secrets to members of the Communist Party. The hectic period of ideological conflicts will take place until the 1960s when conflicts have been replaced by some kind of symbiosis of Catholicism and Marxism through the Theology of Liberation that borrowed from Marxism analytical approaches to the methodology that perpetually criticized the liberal, neocolonial capitalism of Latin American countries. During the long-standing pontificate of John Paul II (1978-2005), the church will tacitly take over the messages of José-Maria Balaguer and his devotees from the preface of Opus Dei who agitated that the mission of the believer daily to attain holiness in the acquisition of small, ordinary activities: and patiently build up their position, and that for this, after all, they will get a fair salary even now and here on earth. This perspective of labor and capital relations keeps the burning economic and social issues at a very low level

of social conflict throughout the Pontificate of Pope John Paul II. Some changes in this field will come under Pope Benedict XVI's pontificate (pontificate: 2005-2013), but the real conditions of improvement in this area will only be played with the new pope, jesuit Francis, who not only blessed the Archbishop Oscar Romero nominee victim by canonizing him, but also rehabilitating the whole set of questions raised by Theology of Liberation.

Keywords: Marxism, Catholicism, social conflicts, Theology of Liberation